

за допомогою “Держави загального добробуту” (“соціальна політика, що має на меті забезпечення надання низки таких основних послуг, як охорона здоров’я, належний рівень освіти, зазвичай безкоштовної”, “механізм безпеки шляхом встановлення мінімального рівня загального добробуту, нижче якого нікому не дозволяється опускатися”), а відтак – українська держава постає як несподівано заснована на принципах “Лібертаризму”, тобто нею керують лібертаріанці, для яких welfare state “уособлює порушення прав тих, хто має сплачувати податки”. Звернувшись же до статті “Невтручання держави” – концепція, котру сповідують сучасні лібертаристи, виявимо, що наша влада не сповідує її, адже ця доктрина передбачає що “держава має якомога менше втручатися в економічну сферу, обмежуючи свою роль захистом особи і власності, забезпеченням функціонування певних суспільних благ, таких як дороги і порти”. Для українців держава ще не стала проблемою, проблемою лишаються дороги, аеропорти, вокзали. Але роздуми над їх якістю, можливо, змусять замислитися і над проблематичністю держави.

Продовжуючи за алфавітом, український читач зробить ще немало відкриттів про себе і про світ довкола (як кажуть укладачі енциклопедій, «див.: “Ідеологія”, “Колективізм”, “Націоналізм”, “Патерналізм”, “Патріотизм”, “Рівність”, “Справедливість” тощо).

Але годі іронізувати. Врешті, енциклопедія – річ поважна і говорити про неї треба серйозно. Коли ж серйозно, то вихід у світ “Енциклопедії політичної думки” має стати визначною подією в розвитку наших політичних наук. Цілком поділяю сподівання її редакційної колегії, що книжка “сприятиме професіоналізації вітчизняних наук про політику, розширюватиме світоглядні обрії наших учених і підніситиме їх на рівень європейського мислення”. Звичайно, прикро, що наш король виявився голим, але приємно усвідомлювати, що десь за морями все ж живе його колега цілком пристойно, навіть модно вбраний. Ще приємніше, що нашому, нарешті, показали, чим прикрити свій ерам.

Олексій Толочко

Енциклопедія політичної думки. / Пер. з англ. – К.: Дух і Літера, 2000. – 472 с.

Видання «Енциклопедії політичної думки» за редакцією Девіда Міллера та ін. мало б стати подією в інтелектуальному житті українського суспільства. Перша, по-справжньому академічна добірка статей Енциклопедії, що написані авторитетними вченими (інколи — політиками) та позбавлені будь-якої тенденційності, мала б привернути до себе увагу всіх причетних до ідейно-політичних дискусій як у наукових, так і політичних колах України.

На превеликий жаль, перефразуючи відомий вислів першого Президента України Леоніда Кравчука, мусимо визнати: чого немає, того немає!

Немає змістовного діалогу між прибічниками різних політичних течій, немає попиту на інтелектуальний дискурс узагалі. Провідні фігури

українського політикуму не здатні визначити яку політичну традицію вони наслідують, а яку заперечують. Про що говорити, коли вони навіть не в змозі з належною іронією поставитися до власної самоідентифікації. Адже як інакше можна сприймати приблизно таку заяву: «Я ліберал, державник та націоналіст» (Олександр Ємець).

Знайомство хоча б із десятком статей Енциклопедії виявилось би для більшості найвпливовіших українських політиків (і не тільки політиків, багатьох відомих політологів — також!) справжнім відкриттям. Було б надзвичайно корисним подарувати їм це чудове видання, хоча, відверто кажучи, у мене інколи виникає сумнів у тому, чи вміють вони читати взагалі.

Але повернімося, власне, до Енциклопедії. Будь який відгук на нову книжку має містити «критичні зауваження». Пе думаю, що в коротенькому тексті варто полемізувати з авторами статей по суті. У тих випадках, коли мені здавалося, що певний фрагмент статті не зовсім точний, я був схильний вважати, що, скоріше, або ж я чогось не зрозумів, або переклад був не дуже точний. Паприклад, у статті «Націоналізм» міркування щодо співвідношення націоналізму в його «вужчих (часткових) формах» та імперіалізму, націоналізму і персоналізму чи космополітизму не мають переконливого вигляду.

Кілька слів про те, чого в Енциклопедії немає, адже Енциклопедія, можливо, єдиний жанр, рецензуючи який, вважається пристойним наголошувати не тільки на тому, що і як увійшло до книги, але й на тому, що не увійшло до неї.

Прикро, але у виданні, датованому 2000-м роком, відсутні багато тем та постатей сучасних політичних мислителів, які були в центрі уваги політичних дискусій у дев'яності роки. Наведу окремі з них. Тисячі публікацій на теми геополітики в останнє десятиріччя, як на мене, заслуговують на те, аби в Енциклопедії присвятити окрему статтю цьому напрямку політичної думки, можливо, згадавши Семюела П. Хантінгтона.

Бурхливий потік контраверсійних ідей викликала публікація книжки Френсіса Фукуями «Кінець історії». Важко уявити собі сучасну дискусію на тему долі лібералізму без згадки про Фукуяму. Аналогічно, на десятиріччя застарілі статті Енциклопедії щодо соціал-демократії. Очевидно, що оновлення двох-трьох десятиків статей Енциклопедії та включення двох-трьох десятиків персоналій, без яких важко уявити собі сучасну політичну думку, зробили б видання, з точки зору українського користувача (насамперед молоді та студентства), значно ціннішим. Як на мене, до Енциклопедії варто було б включити хоча б кілька імен, що представляють немарксистську традицію російської політичної думки (переважання російських марксистів в Енциклопедії очевидне: М. Бухарін є, а М. Бердяєва немає, присутня навіть згадка про Ю. Мартова, а про І. Ільїна — немає і т.п. До речі, якщо у час, коли були написані статті, російський марксизм залишався актуальним, то сьогодні, актуальніший вигляд має російська політична думка консервативного напрямку – Леонтьєв, Ільїн, ін.). Мені особисто хотілось

би побачити в Енциклопедії статті про таких українських політичних мислителів як Михайло Туган-Барановський та Богдан Кістяківський.

Втім, перший крок зроблено – сподіваймося на її найближче перевидання.

Михайло Погребинський

Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – К.: Інститут соціології НАНУ. Журнал соціологів і для соціологів.

Переважну більшість соціальних досліджень із найрізноманітнішої тематики в Україні становлять опитування так званої громадської думки. Дані цих опитувань охоче презентують мас-медіа, надаючи їм статус соціологічних. Скажімо, соціологічна служба «Дня» публікує результати дослідження уявлень громадян про суспільні функції чергового референдуму і про їх уподобання щодо борщу, сала і самогону. Здавалося б, сумнів щодо соціологічного статусу опитувань громадської думки дивний і недоречний – настільки міцно в масовій свідомості, журналістському, і не тільки, сленгу із цими опитуваннями пов'язаний прикметник «соціологічні». Спробуємо все ж таки поставити під сумнів адекватність реаліям поширену точку зору:

- що ці опитування є соціологічними;
- що ці опитування стосуються саме громадської думки в соціологічному розумінні цього терміна.

У країнах Заходу мережа систематичних опитувань громадян спершу була сформована у США. Але, що цікаво, з-поміж багатьох секцій і комітетів Американської соціологічної асоціації немає секції досліджень громадської думки. Перші дослідження громадської думки у США в 30-і роки почали розвиватися поза межами соціології. Піонерами досліджень громадської думки були журналіст Дж. Геллап і дрібний бізнесмен А. Елмо-Поннер. Спіраючись на практичний досвід американських опитувань, метр власне соціології громадської думки Пол Лазарфельд свого часу висловив серйозні сумніви щодо соціологічного статусу полінгів (опитувань), наголошуючи, що слід розрізняти соціологічні дослідження та типові дослідження громадської думки. Суть цієї різниці в образній формі змалював відомий соціолог, один із реаніматорів соціології на терені колишнього СРСР, академік РАН Тетяна Заславська: «Якщо уявити собі суспільство у вигляді ємкості, наповненої рідиною, то громадська думка – не більше, як поверхня рідини. Навіть за досконалої методики опитувань... їх результат – порівняно обмежена інформація з широкого кола питань. Соціологічне дослідження орієнтовано, продовжуючи порівняння, на всю глибину посудини, не по всій її поверхні, а лише в певній точці, в якомусь конкретному питанні». Інакше кажучи, якщо соціологічна служба «Дня» повідомляє читача, що в уподобанні українців лідером є борщ, то вона повинна пояснити причину такого уподобання.

Якщо серйозно розглянути принципову різницю між полінгамі і соціологічними дослідженнями громадської думки, то вона, в першу чергу,